

ТА'ЛИМ ЖАРAYONIDA O'QUVCHILARNI SHAXS SIFATIDA RIVOJLANISHIDA MULOQOT VA NUTQNING O'RNI

Ismoilova Nilufar Kayipovna

Andijon viloyati, Jalaquduq tumani 24-maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

+998 90 526 99 29

Annotatsiya: maqolada o'quvchilarning bir-birlari bilan doimiy aloqa qilish zarurati nutq vositasida amalga oshirilishi, nutq ham odam ongi singari mehnat maxsuli ekanligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: texnika, texnologiya, ijtimoiy-psixologik, individual, shaxs.

Mamlakatimizda boy ma'naviy salohiyat va umuminsoniy qadriyatlarga hamda hozirgi zamon madaniyati, ilmi, texnikasi va texnologiyasining so'nggi yutuqlariga asoslangan mukammal ta'lim tizimini barpo etish dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan biri hisoblanadi.

Muloqot ijtimoiy-psixologik hodisa bo'lib, uning o'z o'rnini va ahamiyati mavjud. Muloqot odamlar o'rtasida birgalikdagi faoliyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan bog'lanishlar rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir. Muloqot birgalikda faoliyat ko'rsatuvchilar o'rtasida axborot ayriboshlanishini o'z ichiga oladi. Shaxslar munosabatga kirishar ekan, eng muhim vositalardan biri bo'lgan tilga murojaat qiladilar. Muloqotning ikkinchi jihati munosabatga kirishuvchilarning o'zaro birgalikdagi harakati nutq jarayonida faqat so'zlar bilan emas, balki xatti-harakatlar bilan ham ayirboshlashdan iborat. Muloqot jarayoni shaxslarning qiziqishlariga, dunyoqarashiga, muomala madaniyatiga ham bog'liq bo'ladi, chunki shaxslardagi muloqot tabiiy ehtiyojdir.

Muloqot - shaxs individual rivojlanishi jarayonida namoyon bo'ladigan birlamchi faoliyat turlaridan biri. Bu faoliyat insondagi kuchli ehtiyojlardan biri - inson bo'lish, odamlarga o'xshab gapirish, ularni tushunish, sevish, o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Shaxs o'z taraqqiyotini aynan shu faoliyat turini egallashdan boshlaydi va nutqi orqali (verbal) va nutqsiz vositalar (noverbal) yordamida boshqa faoliyat turlarini mukammal egallashga zamin yaratadi.

Kommunikativ jarayonda qo'llaniladigan bir necha belgilar tizimi mavjud. Bular verbal kommunikatsiya (nutq orqali) va noverbal (nutq bilan bog'liq bo'lmaydigan belgilar orqali) kommunikatsiyadir.

Verbal kommunikatsiyada inson nutqi belgilari tizimi sifatida qo'llaniladi. Nutq - inson tomonidan qo'llaniladigan tovushlar signallari yoki yozma belgilardan iborat

bo'lib, ular orqali muloqatdan olingan ma'lumot qayta ishlanadi, saqlanadi va uzatiladi. U jarayon til orqali amalga oshiriladi. Til so'z belgilari tizimi bo'lib, u muloqat jarayoni psixik faoliyat mahsuli bo'lib yuzaga keladi.

Noverbal kommunikatsiyaga – belgilarning optik – kinetik tizimi kirib, ularga jestlar (qo'l harakatlari), mimika (yuz harakatlari) va pantomimika (qo'l-oyoq, tana harakatlari) kiradi.

Nutq faoliyati — odam tomonidan ijtimoiy-tarixiy tajribani o'zlashtirish, ajlodlarga berish (uzatish) yoki kommunikatsiya o'rnatish, o'z shaxsiy harakatlarini rejalashtirish va amalga oshirish maqsadida tildan foydalanish jarayonidir.

Nutq axborot, xabar, ma'lumot va yangi bilim berish aqliy topshiriklarni echish faoliyatidan iboratdir. Agarda til aloqa vositasi (quroli) bo'lsa, nutq esa aynan o'sha jarayonning o'zidir.

Nutq boshqa kishilar bilan aloqada bo'lish extiyojidan va buning qat'iy zarurligidan kelib chiqqandir. Biz nutq orqali o'z fikrimizni, bilimimizni, tajribamizni boshqalarga yetkazamiz va boshqa kishilarning fikrini bilib olamiz, o'zimizning ruxiy xolatimizni, kechirayotgan tuygu-xissiyotimizni ham ifoda qilamiz. Biz nutq yordamida bir-birimizga ta'sir qilamiz. Nutq gapirayotgan kishining ongida va qalbida bo'lgan fikr va maqsadini ifoda qiladi

Har bir pedagogning o'z ta'sir uslublari va ta'sir kuchi bo'ladi. O'qituvchi shaxsining bolalarga ta'siri quyidagi eksperimentda juda yaqqol kuzatilgan: "Boshlang'ich sinf o'quvchilariga anchagina o'yinchoqlar berib, shularning ichida faqat bittasiga, qizil yog'och o'yinchoqqa tegmaslik aytilgan. Bolalar yolg'iz qoldirilib, harakatlari pinxona kuzatilgan. Juda ko'p bolalar taqiqlangan o'yinchoqqa baribir tegishgan. Eksperimentning ikkinchi seriyasida esa endi barcha o'yinchoqqa tegish mumkin-u, faqat qizil qutichaning qopqog'ini ochish mumkin emas, deb aytilgan. Shu quticha tepasiga esa shu bolalarning o'qituvchisi suratini ilib qo'yishgan. Bu seriyada birinchisiga qaraganda "ta'qiqni buzuvchilar" soni keskin kamaygan". Demak, bu narsa o'qituvchi shaxsining bola harakatlariga ta'sirini yaqqol isbotlab turibdi.

Muloqot jarayonida o'quvchilar bir-birlari bilan ma'lumotlar almashib, o'zaro ta'sir ko'rsatibgina qolmay, balki bir-birlarini to'g'riroq va aniqroq anglashga, tushunishga va idrok qilishga harakat qiladilar.

Muloqotda nutq muhim o'rin tutadi, ayniqsa, uning ravonligi, atamalarning o'z joyida va to'g'ri ishlatilishi va hokazolar. Nutq eshittirilib, yo ovoz chiqarmasdan aytilishi yoki kar-soqov kishilarda biron-bir mohiyatga ega bo'lgan imo-ishoralalar bilan almashtirilishi mumkin. Muloqotda axborot beruvchi bilan axborot qabul qiluvchi o'rtasida o'zaro hamkorlik yuzaga keladi. Axborot shaxsning tashqi ko'rinishi, kiyimi, mimikasi, ovozi, tez gapirishi yoki salmoqlab gapirishiga bog'liq bo'ladi. Shaxs axborotni ikkinchi bir shaxsga nutq orqali berish bilan birga, jest,

mimikalarni qo‘shib beradi yoki u yozma usulda, ko‘rgazmali shaklda ham bo‘lishi mumkin

Shunday qilib, muloqot o‘qituvchi va o‘quvchilarning jamiyatda o‘zaro hamkorlikdagi faoliyatlarining ichki psixologik mexanizmini tashkil etadi. Qolaversa, hozirgi yangi demokratik munosabatlar sharoitida turli ishlab chiqarish qarorlarini yakka tartibda emas, balki kollegial - birgalikda chiqarish ehtiyoji paydo bo‘lganligini hisobga olsak, odamlarning muomala madaniyati va muloqat texnikasi mehnat unumdorligi hamda samaradorlikning muhim omillaridandir.

Iymonimiz komilki, kelajagi buyuk davlatimizda buyuk ajdodlarga munosib vorislar yetishib chiqadilar va ular o‘z madaniy saviyasi, ma’naviyati bilan jahon madaniyati taraqqiyotiga o‘z ulushlarini qo‘shadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova R., To‘raeva O., Holiqberdiev K. Pedagogika. -T.: O‘qituvchi, 2001.
2. Zunnunov A., U.Mahkamov. Didaktika. T.: Sharq, 2006.